

Ömer Fahreddin Türkkan

1868 yılında *Mehmed Nâhid Efendi* ve *Fatma Âdile* çiftinin çocuğu olarak Bulgaristan/Rusçuk'ta doğdu.¹ Çocukluğuyla ilgili oldukça sınırlı bilgi bulunan Ömer Fahreddin Türkkan 22 Kasım 1948 yılında, Eskişehir dolaylarında 80 yaşında vefat etmiştir. Rusçuk'ta dünyaya gözlerini açan Ömer Fahreddin, 93 Harbinin yıkıcı etkisinden sonra ailesiyle birlikte İstanbul'a hicret etti. 1888 yılında Mekteb-i Harbiye'yi birincilikle bitirdikten sonra, Erkân-ı Harbiye Mektebi'ni bitirip 1891 yılında *kurmay yüzbaşı* olarak Erzincan'da bulunan IV. Ordu'ya katıldı. 1903 yılında Osmanlı-Rus sınırı tahdit (sınır belirleme) komisyonunda üye olarak, 1906'da ise Yarbay olarak görev yaptı. 13 Nisan 1904 tarihinde Ayvalık'ta çıkan Rum isyanlarını bastırmakla görevli, *Örfî İdare Mahkeme Reisliklerinde* görev yaptı. Balkan Savaşı sırasında başarılı *Çatalca Savunması*'yla Edirne'nin geri alınmasında rol oynadı.

Osmanlı Devleti 1914'te I. Dünya Savaşı'na girdiği sırada *Miralay* rütbesiyle IV. Ordu'ya bağlı *12. Kolordu kumandanı* olarak Musul'da bulunuyordu. 25 Kasım 1914'te *Mirlivâlîğa* terfi ettirildi. 26 Ocak 1915'te 12. Kolordu'daki vazifesine ilâveten IV. Ordu kumandan vekilliğine getirildi. Burada bir yandan tehçire tâbi tutulan Ermeniler'i yerleştirirken bir yandan da *Urfa, Zeytun, Haçin, Musadağı Ermeni ayaklanmalarını* bastırdı. Bu başarılarının ardından, IV. Ordu komutanı ve Bahriye Nazırı Cemal Paşa'nın bu bölgedeki sağ kolu olmuştur. Şerif Hüseyin ve oğullarının tutarsız davranışları, İngilizlerle anlaşılan aşiret beylerinin yazışmalarının Cemal Paşa'ya rapor edilmesi üzerine durum, Paşa tarafından sakıncalı görüldü ve bölgede isyan olacağını analiz eden Paşa, Fahreddin Paşa'yı *Medine Valisi* rütbesiyle Hicaz bölgesine gönderdi.²

Aldığı emirle birlikte derhal Medine'ye intikal eden (31 Mayıs 1916 Fahri Paşa, daha sonra isyan edecek olan Arap beyleri tarafından iyi karşılandı. Bu duruma rağmen bazı gariplikler olduğunu hissedip durumu telgrafla bildirdi.³ 3 Haziran 1916 günü Şerif Hüseyin ve 4 oğlu, Medine çevresindeki demiryolu ve telgrafları tahrip ederek isyanı başlattılar. Fahreddin Paşa'nın durumu erken fark etmesi ve tedbir alması sayesinde 5-6 Haziran gecesi isyancıların Medine karakollarına yaptıkları baskınlar başarısız oldu. Arap isyancıların mevcudu 50.000 civarı iken, Fahri Paşa'nın emrindeki asker sayısı azami 15.000 civarıydı.⁴ Başarılı bir şekilde isyancıları püskürten Fahreddin Paşa, 27 Haziran 1916 tarihinde karşı taarruza geçerek Bi'rîali, el-İlâve, Bi'rimâşî mevkilerindeki âsileri yenilgiye uğrattı. Bu başarılarının ardından 15 Temmuz 1916 tarihinde, yeni birliklerle takviye edilmiş olan Hicaz Kuvve-i Seferiyyesi kumandanlığına tayin edildi.

¹ Kandemir, F. (2010). *Medine Müdafası Peygamberimizin Gölgesindeki Son Türkler Fahreddin Paşa* (15. bs). Yağmur Yayınevi. syf 51-53.

² Yatak, S. Fahreddin Paşa maddesi Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

³ Paşa, Cemal. *Anılarım (1913-1922)*. 1. bs. İstanbul: Paraf Yayınları, 2010. syf 285-287.

⁴ Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi c. VI, Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı (1914-1918), Gnkur Basımevi, Ankara 1978. Syf 83-87.

Mekke valisi Galib Paşa'nın durumun ciddiyetini tam manasıyla idrak edememesi ve ipleri gevşek tutması yüzünden asiler bölgede oldukça güç elde ettiler.⁵ Tedbirsizliklerin devam etmesi sonucu âsiler 9 Haziran 1916 tarihinde genel taarruza geçtiler. Âsiler 16 Haziran'da Cidde'yi, 7 Temmuz'da Mekke'yi ve 22 Eylül 1916 tarihinde de Tâif'i zapt ettiler. İsyancıların bu güçlü taarruzu, Kanal Harekatının şiddetli bir şekilde devam etmesi sonucu bölgenin takviye edilememesinden kaynaklı engellenemedi. Medine dışındaki bütün büyük merkezlerin âsiler tarafından ele geçirilmesi ve takviye insan gücünün gelmemesi Fahreddin Paşa'yı çok zor durumda bıraktı.

Asker sayısı karşı tarafa göre oldukça az olan ve Hicaz'ın âdeta son kalesini savunan Fahreddin Paşa, Medine ve çevresinde bir güvenlik hattı oluşturmak için Aşar Boğazı, Bi'riderviş, Bi'riabbas ve Bi'rيرهâ mevkilerini âsilerden temizledi.⁶ 29 Ağustos 1916 tarihinde Medine çevresinde 100 kilometrelik bir emniyet şeridi meydana getirilmiş oldu. Bu zaferler her ne kadara hayati bir öneme sahip olsa da askerin yıpranması ve insan gücünün azalması gibi uzun vadede olumsuz etkilerini gösterecektir. Bu etkilerin en büyük sebebi bölgenin takviye edilememesidir. Fahreddin Paşa daha ilk andan itibaren durumu iyi analiz etmiş ve defalarca takviye istemişti fakat Osmanlı hükümeti bu isteklere menfi cevap vermiş ve Fahreddin Paşa'nın kuvvetleri âdeta çarpışa çarpışa erimiştir.

Hükümetin, Hicaz'ı kısmen boşaltma kararı alması üzerine bu sefer yeni bir sorun ortaya çıktı. Kutsal emanetler iki kısımdan oluşuyordu; ilki Yavuz Sultan Selim Han tarafından 1517 yılında Mısır'ın fethinden sonra İstanbul'a nakledilen ve Hırka-i Saâdet ve sancak-ı şerif gibi Hazreti Peygamber'e (sas) ait olanlardı. İkincisi ise başta sultanlar olmak üzere çeşitli hayır sahiplerince Hücre-i Saâdet ve Ravza-i Mutahhara'ya takdim olunan emanetlerdi. Fahreddin Paşa ikinci türdeki kutsal emanetleri İstanbul'a taşımayı ve işler yoluna girince yeniden Medine'ye getirmeyi teklif etti. Hükümet, Fahreddin Paşa'nın tüm inisiyatifi alması şartıyla bu teklifini kabul etti. Fahreddin Paşa bir komisyon kurarak tek tek kontrol ettirdiği otuz parçadan oluşan mukaddes emanetleri 2000 askerin koruması altında 17 Nisan 1917 tarihinde Şam'a götürülmek üzere yola çıkarıldı, önce Şam'a ardından İstanbul'a nakledildi. Şam'dan İstanbul'a ne zaman gönderildiği belli olmasa da bazı belgeler 12 Mayıs 1917 tarihinden kısa bir süre önce bu naklin gerçekleştiğinin sinyalini verir. (Bu mukaddes emanetleri Medine'den İstanbul'a nakli yılar boyunca ve günümüz de bir hırsızlık olarak gösterilmeye çalışıldı.)

Fahreddin Paşa'nın bu müracaatı ve teklifi üzerine Cemal Paşa da Enver Paşa'ya yazdığı 7 Mart 1917 tarihli zata mahsus şifrede şöyle demişti:

“...Ben Fahreddin Paşa'nın teklifini kabul ve icra edilmesine taraftarım. Medine'deki mübarek emanetler şimdiden İstanbul'a gönderilecektir. Fahreddin Paşa, Hicaz Seferi Kuvvet Kumandanı ve Medine Muhafızı sıfatıyla ve askerî ve mülkî hudutsuz icra yetkisi ile Medine'de kalacak ve Medine sabit telsiz telgraf istasyonunun ve Medine'de kalacak tayyare takımının bir yıllık benzin ihtiyacının hesap edilerek derhal verilmesi için Halep benzin deposuna emir verilmesini ve Medine için 250.000 altın gönderilmesini istirham ederim...”⁷

⁵ Kandemir, F. A.g.e. syf 439-444.

⁶ Harp Tarihi Başkanlığı Arşivi, No. 6/8356, H. 14, S. 96

⁷ Kandemir, F. A.g.e. syf 86.

Âsilerin, İngilizlerin verdikleri altınlarla bazı Arap beylerini, subaylarını ve Suriye'nin güneyi Medine'nin ise kuzeyine tekabül eden çöllerdeki bedevileri kendi tarafına çekmesi üzerine demir yollarını müdafaa etmek oldukça güçleşti. Meşhur İngiliz casusu Lawrence, demiryolu boyunca dolaşarak demiryolunu patlatıyor ve Medine git gide yalnızlığa mahkum ediliyordu. Takviye alamayan ve bu yüzden de her geçen gün gücü ve erzağı eriyen Medine'nin tahliyesine karar verildi. Bu karara ilk Mekke Emîri Şerif Haydar Paşa uydu ve ailesiyle birlikte Medine'den ayrıldı, onları da 3000-4000 kişilik yerli halk takip etti.

Osmanlı hükûmeti Medine ve Hicaz bölgesinde bir tahliye planı hazırlamış olsa da İngilizlerin bu planı ellerine geçirmesi sonucu plan uygulanmaz. Bunun dışında yapılan tüm sivil tahliye kararları Fahreddin Paşa tarafından inisiyatif alınarak uygulanmıştır. Fahreddin Paşa Medine'yi elindeki az kaynaklara rağmen savunmak için birçok önlem almıştır. Aldığı önlemler sayesinde zor şartlara rağmen Medine müdafaası uzun bir süre dayanmıştır. Müdafaanın süreçlerini incelediğimizde ise; Medine için can damarı olan Hicaz demir yolunun Osmanlı hükûmetinin almış olduğu Hicaz bölgesinin boşaltılma kararı gereği bölgenin sahipsiz kalması, Kanal ve Filistin Cephelerinde Osmanlı'nın İngilizlere karşı artarda başarısız olması ve Arap İsyanıların, yetersiz asker gücü nedeniyle koruması zayıflayan Hicaz demir yoluna yaptığı baskınların sonucunda Fahreddin Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri acımasız bir kuşatma altına girmiş oldu.⁸

Bu durumda Fahreddin Paşa, ordu iaşesini karşılamak için kaçakçılara başvursa da elde edilen iaşe ve mühimmat amansız mücadelelere dayanacak miktarda değildi. Tüm olumsuz şartlara rağmen Medine müdafaası güçlü bir şekilde devam etti. Bu başarısını sebepleri ise; Osmanlı askerlerinin sağlam tahkimatları ve Osmanlı askerlerinin eğitilmiş, Arap isyancıların ise düzensiz bedevi guruplarından oluşmasıydı. İngilizler, Arapların başarısız olacağını düşündükleri için iyi bir ajan olan Lawrence'ı dahil birçok İngiliz subay ve casusu bölgeye gönderdiler. Arapların kendi aralarında olan çekişmeleri ve Osmanlı'nın güçlü direnişleri İngilizler'i, Mısır'daki topçu birliklerini bölgeye kaydırmaya zorlamıştır. Bu topçular özellikle de Mekke'de Ecdad kalesini savunan Osmanlı askerlerine karşı büyük başarılar göstermiştir.⁹

Fahreddin Paşa tüm olumsuz şartlara rağmen Medine müdafaasını devam ettirmiş fakat Birinci Dünya Savaşı Osmanlı devleti için büyük ümitlerle girilen büyük bir felaket olmuştu. Osmanlı devleti, Çanakkale ve Irak cephesinde büyük başarılar kazanmış olsa da Kafkas cephesindeki ağır mağlubiyet, Irak cephesindeki savunma hattının zayıflaması sonucu İngilizlerin Bağdat'ı işgal etmesi ve İngilizlerin, Nablus muharebeleri ile Osmanlı ordusunu savaş gücünü kırıp Suriye'yi işgal etmesi üzerine Osmanlı devleti Mondros ateşkes mütarekesini imzalamış ve tüm silahlı kuvvetlerinin teslim olmalarını emretmiştir. Bu gelişmelerin akabinde Fahreddin Paşa ve komutasındaki Medine müdafileri hiçbir yardım olmaksızın Peygamber'in (sas) kabrinin terk edilemeyeceği düşüncesi ile sonuna kadar burayı savunmaya devam etmeye karar vermişlerdi. Erzakların tükenmesi üzerine, sık sık bölgeyi talan

⁸ Yüksel Nizamoğlu 1917 Yılında Hicaz Cephesi: Arap isyanının yayılması ve Medine'nin tahliyesi Bilig dergisi Yaz 2013 sayı 66 syf. 123-148.

⁹ Köse, İ. (2018). *İngiliz Arşiv Belgelerinde Arap İsyanı* (1. bs). Kronik. syf. 219-234.

eden çekirgelerin yenilmesi gündeme gelmiş ve Fahreddin Paşa uzun bir talimatname yayınlamıştı. Bu talimatnamenin bir kısmı şöyledir:

“...Hicaz çekirgesi, öteki bölgelerin çekirgesine göre daha besili ve daha tatlıdır. İbnürreşit cihetindeki çekirgeyi nimet sayıp, bereket bilirler. Bunları zaten uzun boylu anlatmaya hacet yoktur. Yiyip tadına bakarak, faydasını anlamak kâfidir. Çekirge dört türlü yenebilir: 1– Toplanan çekirgeler, çiroz gibi güneşe serilir, iki üç gün kadar kurutulur. Ayakları ve başı koparılır. Kalan gövde kısmı bir parça yağ ile kavrulur ve kavurma gibi yenir. 2– Sıcak su ile haşlanır. Baş ve ayakları temizlenir. Hemen pişmek üzere bulunan pirinç ya da bulgur pilavına karıştırılıp pişirilir. 3– Haşlanmış çekirgeler tabağa dizilerek konur, üzerine zeytinyağı ile limon gezdirilir. 4– Çekirgenin kavrulan kısmı, havan içinde toz haline getirilir ve et tozu konservesi şeklinde kutularda ve dağarcıklarda muhafaza edilir. Araplara göre en makbul tarzı budur. Çünkü elde daima ihtiyat durur. Ve gerektiğinde nerede olursa olsun açlığı gidermeye yarar. Hele harp zamanlarında, hemen el altında bulunan bir gıdadır...”¹⁰

Olup bitenleri telsiz vasıtasıyla takip eden Fahreddin Paşa, Kızıldeniz’de demirleyen bir İngiliz torpidosu mütareke şartlarını ve Medine’ye ait maddeyi kendisine bildirdiği halde buna cevap vermedi. Bu hareketinin yanı sıra, Bâbüâlî’nin Mondros Mütarekesi’ni tebliğ etmek üzere gönderdiği yüzbaşayı hapsederek İstanbul’u da cevapsız bıraktı. İşlerin iyice çıkmaza girmesi sonucu Bâbüâlî, İngilizler’in de baskısı üzerine bu defa padişahın imzasını taşıyan bir teslim emrini Adliye Nâzırı Haydar Molla ile Medine’ye gönderdi. Fahreddin Paşa bu emri de dinlemedi, bu bazı çehrelerce açıkça hükümete karşı isyan olarak algılandı ve ilk başlarda güçlü fikir ayrılıklarının olmamasına rağmen iâşe sorununun günden güne artması ve Babıalı’dan gelen baskılar sonucu teslim olma fikirleri baş göstermeye başladı. Fahreddin Paşa’nın sağlık sorunları ve İtilaf Devletleri’nin İstanbul’daki iki hükümeti Osmanlı birliklerinin Medine’den çıkmaması sebebiyle istifa ettirmesi bir krize neden oldu ve bu amansız mücadelenin sonunu hazırladı. Siyasi baskıların yanına açlık çeken halk ve ordunun baskıları da eklendi, bu sürecin sonunda Fahreddin Paşa’nın işi ileri götürme niyeti bazı komutanlar tarafından sakıncalı olarak algılandı. Medine, 2 yıl 7 ay çok zor şartlar altında nice fedakarlıklarla savunulmuştu. Buna rağmen bölgede hayratlar yapılmış, halka maddi manevi destek verilmişti. Anadolu’nun birçok beldesinde devlet satın aldığı ürün için makbuz verip ödeme tarihini ileriye dönük kaydederken, Medine’de her ürünün bedeli satın alınırken ödenmiştir. Fahreddin Paşa’nın halka yaptığı benzersiz yardımlar da arşivin tozlu raflarındaki kadim tarihin sayfalarına nüksetmiştir.¹¹

Müdafaanın son zamanlarında çıkan salgın hastalık Fahreddin Paşa’nın direncini kırmasa da aynı şey kurmaylar için söylenemezdi. Fahreddin Paşa’nın bu şartlara rağmen teslim olmaması üzerine İngilizler Osmanlı hükümetine baskı kurarak Medine’nin boşaltılmasını talep ettiler bu durum bir krize dönüşmesi ile Osmanlı hükümeti Fahreddin paşa teslim olması için yazılı emirler gönderdiler ama paşa bunlara itimat etmeyerek direnmeye devam etmesi ve Sulatanın yazılı iradesini istemesi, teslim olmaktansa ölürüm demesi ve yapılan müzakerelere katılması ile Fahreddin paşanın teslim olmayacağını anlayan kurmaylar ise Fahreddin Paşa’nın

¹⁰ Kandemir, F. A.g.e. syf 152.

¹¹ Kandemir, F. A.g.e. syf 185-209.

ikamet ettiği Harem-i şerifte Peygamberimizin (sav) Ravza'sının yanında bulan odasından kurmayları tarafından zorla teslim olmaya ikna edilmiştir. Bu hareketle birlikte 2 yıl 7 ay süren şanlı Medine Müdafaası tarih kitaplarındaki yerini hazırlarken bölgedeki etkisi yavaşça silindi.¹²

*“...Fahreddin Paşa, ilk başta Hüseyin'in mektubuna cevap vermeye gerek görmedi. Fakat daha sonra Hüseyin'e gönderdiği mektupta, “Hz. Peygamberin Kabr-i Şerifi'ni sen [Şerif Hüseyin] gibi kâfirlerin kölesi [İngiliz Uşağı] birisine teslim etmeyeceğim” dedi. Bu sözler “küstah” Hüseyin'in yüzüne bir şamar gibi inmiş olmalıdır...”*¹³

Fahreddin Paşa teslim olduktan sonra isyancılar ve İngilizler tarafından bile hayranlıkla karşılandı. Hasta olduğu için İngilizler tarafından doktor kontrolünden geçirilerek Süveyş üzerinden Mısıra getirilmiştir. Burada ise İngilizler tarafından, teslim olmadığı için sözde bir suçlama ile savaş suçlusu ilan edildi ve birçok Osmanlı subayı ve bürokratı gibi Malta'ya sürgün edildi.¹⁴ Sürgün sırasında, savaş suçlularını yargılamak üzere işgalci devlet tarafından İstanbul'da kurdurulan ve başkanından dolayı halk arasında Kürt Nemrud Mustafa Dîvânîharbi adı verilen mahkemece ölümüne mahkûm edildi.¹⁵ İttihatçı çevrelerce oldukça nüfuzu bulunan Fahreddin Paşa, Ankara hükümetinin araya girmesiyle birlikte 8 Nisan 1921'de Malta'dan kurtuldu. Berlin'de karşılaştığı Enver Paşa'nın daveti üzerine Moskova'ya geçti. Burada İslâm İhtilâl Cemiyetleri İttihadı Kongresi'ne iştirak etti. 24 Eylül 1921'de Millî Mücadele'ye katılmak için Ankara'ya geldi. Yurda döndüğünde adına ve şanına yakışır bir şekilde kahraman olarak karşılandı. Birçok övgüye layık görülen Fahreddin Paşa, bu karşılama sırasında ise Mustafa Kemal tarafından: “Adını tarihe altın kalemle yazdırmış dostum!” ifadesiyle karşılanmıştır.

9 Kasım 1921'de Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin Kâbil sefirliğine tayin edildi.¹⁶ Türk-Afgan dostluğunun gelişmesinde önemli rol oynadı. Bu görevi sırasında merkeze gönderdiği raporlar devlet arşivinde bolca bulunmaktadır. Bu raporlar dönemin Türk-Afgan ilişkisini anlamak için oldukça kıymetlidir. Ruslarla mücadele eden Başkırdestan Cumhurbaşkanı Zeki Velidi Togan'la iletişime geçti ve yardımda bulundu. 12 Mayıs 1926'da görevinin sona ermesi üzerine yurda döndü. 5 Şubat 1936'da Türk Silahlı Kuvvetleri'nden, tümgeneral rütbesiyle emekliye ayrıldı. 22 Kasım 1948'de Eskişehir yakınlarında trende seyahat ederken kalp krizi geçirdi ve vefat etti. Vasiyeti üzerine Rumelihisarı'na (Aşiyan/İstanbul) defnedildi.¹⁷

¹² Köse, İ. A.g.e. syf. 402-412.

¹³ Köse, İ. A.g.e. syf. 404.

¹⁴ Köse, İ. A.g.e. syf. 413-415.

¹⁵ Reşat Ekrem Koçu, Medine Müdâfii Fahreddin Paşa, İstanbul, Doğan Kardeş Basımevi, 1972, Sayfa No: 9-15.

¹⁶ Kandemir, F. A.g.e. syf 470.

¹⁷ Yatak, S. Fahreddin Paşa maddesi Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Hilye-i Şerif

Hazreti Osman'ın ceylan derisine el yazmalı Kuran'ı

Harp Tarihi Başkanlığı Arşivi, No. 6/8356, H. 14, S. 96.

1. Emir Ali Bey Efendi hazretleri Medinei Münevvere'yi tahliye ve terkedecek kumandan, ümera, zabitanı ve asakiri Osmaniye'nin zayıf vücut ve taaplarından dolayı memleketlerine sevk ve izamları hususunda Hükümeti Haşimiye'nin mesai-i hasene ve kamilesiyle Heyeti Mütelif-i Düveliy'e'den rica ve talep etmesine tavassut edecektir.

2. Kuvvei Seferiye Kumandanı Ferik Fahreddin Paşa hazretleri işbu şeraitnamenin imzasından itibaren 48 saat sonra intihap edeceği ümera ile Medine-i Münevvere'den hareket ve Emir Ali Bey Efendi hazretlerinin Bir-i - Derviş'teki karargâhlarının misafiri mükerrerrem ve muhteremi olmak üzere tesrii seferleri mev'uttur.

Harp Tarihi Başkanlığı Arşivi, No. 6/8356, H. 14, S. 96.

Medine müdafii Fahreddin (Çöl Kaplanı/ Türk Kaplanı) Paşa Emir Abdullah'a (arkası dönük olan) ve Emir Ali'ye teslim oluyor, Medine'nin dışı, 1919

Fahrettin Paşa, Medine'yi terk ederken

Medine'nin Kuş Bakışı Görüntüsü

Aqıq vadisinde Fahrettin Paşa'nın yaptırdığı çeşmenin açılışı. Fotoğraf sırasında Fahrettin Paşa askerlere ve açılışa katılanlara su veriyor.

Dünya ve Âhiret efendimiz,
Bir ülûemr idik, emrine girdik,
Ezelden biatli hakânımızsın,
Er idik sâyende murada erdik
Dünya ve Âhiret sultanımızsın...

Unuttuk İlhan'ı, Kara Oğuz'u,
İşledik seni gözbebeğimize...
Bağışla ey şefî kusurumuzu,
Bin küsur senelik emeğimize...

Suçumuz çoksa da sun'umuz yoktur,
Şımardık müjde-i sahabetinle...
Gönlümüz ganîdir, gözümüz toktur,
Doyarız bir lokma şefaatinle...

Nedense kimseler anlamaz eyvah!
O kadar saf olan dileğimizi.
Bir ümmî isen de ya Resul-el-Allah!
Ancak sen okursun yüreğimizi...

Suları tükendi gülâbdanların,
Dinmedi gözümüz yaşı merhamet!
Külleri soğudu buhurdanların,
Aşkınla bağrını yakmada millet...

Gelmemiř Türkçe’de “Kıys” “Hasan”ın
Yok bizde ne “Bürde” ne “Mualleka”
Yolunda baş veren Âl-i Osman’ın,
Lâl ile yazdığı tarihten başka...

Ne kanlar akıttık hep senin için
O Ulu Kitab’ın hakkıyçün, aziz,
Gücümüz eriřsin ve eriřmesin,
Uęrunda her zaman dęőeeęiz...

Yapamaz Ertuęrul evlâdı sensiz,
Can verir cânânı veremez Türkler...
Ebedî hadım-l Haremeyniniz
lsek de Ravza’nı ruhumuz bekler...

İdris Sabih Bey

KAYNAKÇA

Genel Kurmay Askerî Tarih ve Stratejik Etüt (ATASE) Başkanlığı, Birinci Dünya Harbinde Türk Harbi c. VI, Hicaz, Asir, Yemen Cepheleri ve Libya Harekâtı (1914-1918), Gnkur Basımevi, Ankara 1978.

Kandemir, F. (2010). *Medine Müdafaası Peygamberimizin Gölgesindeki Son Türkler Fahreddin Paşa* (15. bs). Yağmur Yayınevi.

Köse, İ. (2018). *İngiliz Arşiv Belgelerinde Arap İsyanı* (1. bs). Kronik.

Paşa, Cemal. *Anılarım (1913-1922)*. 1. bs. İstanbul: Paraf Yayınları, 2010.

Şimşirgil, A. (2019). *Kayı XI* (1.). Timaş Yayınları.

Yatak, S. Fahreddin Paşa maddesi Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi

Yüksel Nizamoğlu 1917 Yılında Hicaz Cephesi: Arap isyanının yayılması ve Medine'nin tahliyesi Bilig dergisi Yaz 2013 sayı.